

Alertes de salut pública

Aspectes de la protecció a les persones alertadores a partir de l'anàlisi de casos mediàtics

Resum

L'adopció de mesures preventives i contingents per gestionar els riscos de lesions a un dret fonamental, com és la salut; la persecució i el càstig proporcional als infractors; i el dret a saber de la ciutadania reclamen que es promogui la denúncia i s'atorgui una protecció robusta a les persones alertadores enfront qualsevol classe de represàlia.

En aquest article repassem, mitjançant l'anàlisi de casos mediàtics en aquest àmbit, alguns aspectes rellevants del sistema de whistleblowing. S'hi relacionen breument les principals fites de la Directiva europea de protecció de les persones informants, com a norma de mínims, amb èmfasi en la possibilitat dels Estats membres d'incrementar la protecció per tal de garantir alternatives al silenci que siguin veritablement senzilles, eficaces i segures.

Paraules clau

Alerta; bé comú; salut pública; represàlia; whistleblower; persona facilitadora; bona fe; versemblança; portes giratòries; lawfare; organisme regulador; assetjament laboral; assetjament processal; credibilitat; reputació; complicitat; confidencialitat; secret comercial; responsabilitat penal; canals de denúncia; revelació protegida; divulgació pública.

Les alertes i la protecció de la salut

L'ancoratge objectiu per protegir les persones alertadores rau, en darrera instància, en la necessitat de preservar el bé comú en les seves diverses manifestacions. Malgrat que les represàlies que pateixen les persones que informen d'amenaques que assetgen l'interès públic actuen com un càstig personalitzat el que pretenen, en definitiva, és inhibir les denúncies potencials. És oportú, per tant, tenir present la dimensió social del fenomen, més enllà de l'impacte individual immediat, personal i econòmic.

Els motius per arbitrar canals de comunicació segurs i mesures de salvaguarda i protecció per a qui decideix no callar és, en bona mesura, utilitari ja que la inacció o la resposta inadequada del sistema alimenta la transgressió. La denúncia es considera l'instrument més efectiu per a la detecció i la persecució de tota mena d'abusos i el principal fre a la impunitat¹. La seva eficàcia per fer aflorar tota mena d'irregularitats soterrades està més que provada d'acord amb les estadístiques dels organismes d'auditoria i control intern i amb les dades d'institucions de control extern². Amb menys indicadors objectius, però d'acord amb l'anàlisi doctrinal documentada amb fonts diverses,³ constatem que opera així mateix com un mecanisme preventiu, en la mesura en que pot dissuadir els transgressors potencials.

Al costat d'aquesta aproximació utilitària, vinculada a la detecció i a la prevenció, creix la necessitat de protegir els alertadors lligada a la protecció dels drets humans, com ara la llibertat d'expressió; o del dret a saber, com a revers de la conducta cívica de fer de domini públic informació útil per al benestar i per al progrés individual (el lliure desenvolupament de la personalitat) i col·lectiu.

La denúncia sorgida del sí de la organització infractora incorpora un immens valor estratègic, en el benentès que les persones que hi estan vinculades es troben en una posició privilegiada per conèixer les males praxis. De fet, solen ser les úniques que en tenen notícia i les que hi tenen accés reservat. Parlem de vinculació en un sentit ampli, que pot revestir diverses fórmules, no restringides a la relació laboral convencional. Implica tota la cadena de subministrament. Sembla clar que accionistes o proveïdors, posem per cas, poden recavar aquest coneixement tant o més que el personal en plantilla. I això mateix podem dir de persones ocupades en els contorns de la relació laboral activa per compte aliè: autònoms, treballadors voluntaris o bé persones que encara no formen part de la organització (relacions precontractuals) o que ja l'han abandonada (per jubilació o altres circumstàncies). És fàcil que qui encara no està sotmès a la disciplina del lloc de treball, integrat en la

1. D'acord amb les dades de l'Eurobaròmetre especial sobre la corrupció, de 2017, la por a les represàlies frena un de cada tres europeus (dada transposable a Catalunya, d'acord amb el percentatge del 30%, obtingut en el darrer Baròmetre de l'Oficina Antifrau de 2018). La dificultat d'obtenir proves fa enrere un 45%, mentre que un 32% adueix, com a motiu per a no denunciar, l'escassa repercussió en el càstig als infractors. El recel és transversal, segons els resultats recurrents de la Global Business Ethic Survey.

2. Vegeu, per la seva actualitat i l'abast de la mostra, les dades (recollides per la Universitat de Queensland, per Austràlia i Nova Zelanda) que constaten l'èxit de les alertes com a eina de detecció de males pràctiques i com a esperó de canvis organitzatius en un 58% dels casos.

3. Trobareu aquesta informació comentada en l'article sobre *Alertadors de la corrupció, canals de denúncia i cultura de la integritat*: <https://ww.thomsonreuters.es/es/tienda/duo-papel-ebook/compliance-en-el-sector-publico/duo/p/10015813>.

maquinària jeràrquica d'una organització o socialitzat en la normalització de les males pràctiques estigui més disposat a no acceptar-les i a denunciar-les. I el mateix passa amb qui ja s'ha desvinculat de la organització o no en depèn per a la seva manutenció.

No hem de menystenir, d'altra banda el paper de l'activisme. El compromís individual, per part de persones externes que apliquen la seva feina a la defensa dels drets de les persones damnificades, ha demostrat abastament la seva força. És el cas dels professionals del dret, el periodisme o d'altres perfils amb expertesa en la recerca documental, els procediments d'investigació o la recopilació de proves (auditoria o forènsic, per exemple). D'altra banda, els col·lectius veïnals, ecologistes o de consumidors han estat punta de llança a l'hora de destapar abusos en la ordenació del territori, el medi ambient o la salut pública. La societat civil també s'ha organitzat, més recentment, per reivindicar l'accés a la informació pública i la gestió íntegra dels recursos públics. Transparència i integritat són vasos comunicants.

Entre les revelacions que cal protegir hi ha el frau i la corrupció (entesa, en sentit ampli, com tot abús de poder en benefici privat) com a paradigma de fenòmens elusius, amb una enorme xifra negra. El medi ambient i la salut són altres sectors on la transparència i l'escrutini rigorós esdevenen vitals, per la importància dels bens a protegir i la dificultat de revertir els perjudicis infligits. Sovint descobrim que es tracta de realitats connectades i que els abusos posicionals són el rerefons o l'accessori d'altres conductes lesives. En qualsevol cas, quan es tracta de garantir la vida humana i la seva qualitat és ben visible la bondat de la denúncia des d'una perspectiva preventiva i contingent. Com més preuats són els valors a preservar, més palesa la importància i la urgència d'una resposta òptima del sistema per evitar que el dany es materialitzi, per minimitzar-ne la propagació o reduir-ne l'impacte. El benestar i la condició física són de mal retornar i de compensar, un cop malmesos. En aquests casos, els estralls provocats pel secretisme i la ocultació, accessoris de tota mala gestió, resulten especialment dramàtics.

La llista d'atacs clamorosos al bé comú que s'han pogut combatre gràcies a l'acció d'un *whistleblower* és llarga: irregularitats financeres (**cas Enron**, denunciat per **Sheron Watkins**); frau fiscal (**Llista Falciani**, feta pública per l'enginyer de sistemes de la filial suïssa del HSBC **Hervé Falciani**; **Luxleaks**, per **Antoni Deltour**, empleat a l'auditora PWC, amb el suport del periodista **Edouard Perrin**); suborn i altres conductes corruptes (**cas Samsung**, denunciat pel director del departament legal **Kim Yong-Chul**); lesions als Drets Humans (cas de les tortures a la presó d'**Abu Ghraib**, filtrades per l'oficial reservista de l'exèrcit dels EUA **Joe Darby**), etc. En determinats supòsits el denunciant ha optat per conservar l'anonimat, com en l'afer d'evasió fiscal conegut com a **Panama Papers**.

Pel que fa a les **lesions a la salut pública** trobem, així mateix, multitud de casos en què s'ha posat fi a activitats temeràries i s'ha fet efectiva l'exigència de responsabilitats dels causants, gràcies a la comunicació d'un alertador/a. En puritat, s'assigna aquest nom (derivat del *lanceur d'alerte* francès i com a traducció de l'original anglosaxó, *whistleblower*) a l'informant que forma part de la organització infractora o que hi està vinculat de manera directa. No obstant, són molts els casos

en què les persones que han fet saltar l'alerta no formen part de la empresa, ni tan sols en sentit ampli, sinó que s'han implicat en la investigació des d'una posició externa. No és casual que el terme *whistleblower* fos encunyat per l'advocat i activista dels drets dels consumidors Ralph Nader, enfrontat a la multinacional General Motors per haver denunciat la inseguretat dels automòbils, que va vèncer en el plet per violació de la seva intimitat. Deixem de banda, en aquest article, les filtracions indiscriminades per part de *leakers* de continguts i formats massius, com Julian Assange amb *wikileaks* com exemple paradigmàtic.

En ocasions l'activitat de revelar o fer pública la informació no es fa en solitari i la persona alertadora compta amb la col·laboració d'altres persones, físiques o jurídiques, que reben usualment el nom de *facilitadors*. Aquesta ajuda és clau quan es planteja la divulgació pública a causa de la inviabilitat de la denúncia interna (davant la pròpia entitat) o externa (davant l'òrgan competent); ja sigui per inoperància o per desconfiança, o bé davant la urgència per la imminència del perill o la irreversibilitat del mal. La dinàmica d'aquests tipus d'infraccions —que se solen orquestrar des de la cúpula o amb el seu vistiplau i que compten amb la freqüent connivència de les autoritats, per acció o omissió— justificaria l'ampliació de la protecció cap a aquests perfils amb vinculació indirecta, com també cap a terceres persones, familiars o companys, que presten suport a qui fa saltar l'alerta. L'enfrontament asimètric i desigual amb imperis econòmics, molts cops amb connexions polítiques al més alt nivell, exigeix elements de compensació.

Els denunciants d'aquestes modalitats de denúncia combinen, generalment, expertesa i dedicació, ja que generen macrocauses en què cal processar quantitats ingents de documentació de naturalesa tècnica. Acumulen altes dosis de coratge, perquè s'enfronten a empreses potents que compten amb molts recursos i suports institucionals. I exhibeixen, finalment, perseverança i resistència per fer el seguiment d'expedients de llarga evolució, sovint amb pressions i amenaces continuades.

Recull de casos

Sense ànim exhaustiu, recollim alguns dels **casos més representatius** d'individus que han alertat de lesions greus a la salut pública, fent èmfasi en aspectes determinants per a un eficaç sistema de *whistleblowing*:

Afer Covid-19

Sobre la gestió de la pandèmia hi planen encara molts interrogants que tenen a veure amb la detecció precoç i la divulgació d'informació embrionària sobre la propagació del virus. La primera veu d'alarma sobre el focus infeccios i el risc per a la salut de la població va ser silenciada per les autoritats xineses. L'oftalmòleg **Li Wenliang** de l'Hospital Center de Wuhan, epicentre de la pandèmia, va identificar un focus d'una malaltia emparentada amb la síndrome respiratòria aguda (SARS). Lluny de promoure una investigació científica per corroborar o refutar els indicis, es va amonestar Wenliang per desordre públic i altres càrrecs relacionats. La seva

detenció, el 3 de gener, es deu a haver difós “rumors” considerats infundats mitjançant Weibo, l'equivalent xinès de Twitter. L'alerta va ser desatesa i silenciada. El facultatiu va tornar a la feina i el 7 de febrer va morir de la “malaltia inexistent” sobre la qual havia avisat el mes de desembre. Per bé que l'informe de la Comissió Nacional de Supervisió (organisme anticorrupció, creat el 2018) el va exonerar de culpa a posteriori, no va assenyalar la responsabilitat de cap autoritat ni en la gestió inicial de la crisi ni en les represàlies infligides.

*Al marge d'altres consideracions particulars aquest cas concret ens interpel·la, amb caràcter general, en relació a una qüestió nuclear en matèria de protecció de les persones alertadores: la **bona fe** del denunciant, entesa com la creença raonable de que els fets denunciats són certs. La motivació personal esdevé, des d'aquesta lògica, irrellevant. El criteri d'admissió ha de ser la **versemblança**, suficient per justificar l'obertura d'una investigació independent.*

El cas, així mateix, és il·lustratiu sobre com l'exigència excessiva de la verificació de la informació o d'aportació de prova de càrrec pot ser un escull, utilitzat subreptíciament per certs poders públics, per mantenir la ciutadania en la ignorància. Pot dificultar l'adopció de mesures per preservar drets essencials o dilatar-les en el temps amb efectes letals sense entrar en valoracions sobre l'eficiència de la gestió ulterior que s'hagi pogut fer de la pandèmia. Al mateix temps, compromet l'escrutini del poder públic en temps real, una expectativa legítima que no ha de decaure en situació d'excepció.

*D'altra banda, és un bon exponent del potencial de les **xarxes socials** per compartir i magnificar les alertes i la seva divulgació pública quan fallen els mecanismes interns o quan el control extern resulta inviable. Resulta especialment oportú advertir de les possibilitats de monitorització, control i censura dels fluxos d'informació que les TIC atorguen als poders públics i que es poden generalitzar aprofitant situacions d'excepció. El risc no és exclusiu de cap país en concret, sinó fàcilment globalitzable, i s'agreuja en règims autoritaris amb feble control social.*

Afer Mediator

Irène Franchon és el nom de la pneumòloga de la localitat de Brest que va denunciar públicament la toxicitat del Benfluorex, comercialitzat a França amb el nom de Mediator (Modulator a Espanya). El consum d'aquest fàrmac contra la diabetis es va fer massiu, ja que s'usava en les dietes per aprimar pel seu efecte supressor de la gana. Els primers estudis científics sobre els efectes adversos (lesions greus en les vàlvules cardíques) es van fer el 1993, però no van afectar la seva comercialització ni es va comunicar al públic la seva perillositat potencial. El 2009 la doctora Franchon va detectar anomalies en pacients seus que el consumien, per associació amb els precedents de l'Isomèride, un altre medicament “contra la gana” amb proximitat química amb el Benfluorex, prohibit el 1997 per provocar decessos per hipertensió arterial pulmonar (HTPA). Malgrat presentar una quinzena de casos, l'agència francesa de seguretat sanitària dels procediments de salut (HFSSAPS) no va prendre cap mesura. La metgessa va resoldre actuar, davant la manca de

resposta efectiva i sublevada per l'atorgament de la Legió d'Honor a Jacques Servier, President dels laboratoris del mateix nom i a Henri Mallet, exministre de Sanitat i home fort de l'empresa durant la crisi com a assessor de comunicació. Va recopilar xifres, dades i fets rellevants en el llibre *Mediator 150 mg. Quants morts?* La pretensió de la publicació, més enllà de protegir els potencials consumidors, era oferir suport als afectats perquè poguessin pledejar amb èxit contra el laboratori productor, un dels gegants de la indústria farmacèutica de França. Va ser denunciada i condemnada en primera instància, però el Tribunal d'Apel·lació de Rennes va anul·lar la sanció. El medicament va ser finalment prohibit, amb un inicial reconeixement públic d'haver causat mig miler de morts, que els perits judicials eleven a més de 2.000.

El macroprocés contra persones físiques i jurídiques vinculades a la matriu farmacèutica (per un seguit de tipus penals que inclouen tràfic d'influències, lesions i homicidi) i contra l'Agència del Medicament, per la seva inacció en haver ocultat els indicis, va començar el setembre de 2018 i estava previst que s'allargués fins l'abril de 2020. Hauran de demostrar que no coneixien els potencials efectes letals del medicament.

L'escàndol va forçar canvis substancials en la composició i l'activitat de l'agència, per la desconfiança que suscitava entre la societat francesa. El 2013 es va crear la Comissió Nacional de la deontologia i de les alertes en matèria de salut pública i el medicament, per tal de facilitar les alertes i endegar mecanismes de protecció adequada. El volum d'informacions ha estat minse, en bona part per qüestions procedimentals que la reforma de 2019 vol pal·liar amb l'ampliació de la via postal i l'obertura d'un portal web per denúncies en línia. Amb tot, el retiment de comptes davant la justícia arriba més de 10 anys després de l'alerta pública i encara molts més anys després dels primers indicis científics. I, sobre tot, després d'una allau de morts que s'haguessin pogut evitar.

El Mediator és un dels casos més clars dels efectes nocius de certs fàrmacs. Això no obstant, la llista de medicaments qüestionats és llarga. El Vioxx (comercialitzat per un dels altres gegants de la indústria, Laboratoris Merck) provocava greus efectes cardiovasculars i va causar milers de morts. Els pronunciaments judicials d'arreu han posat en qüestió, així mateix, el rol de les diverses agències del medicament (l'americana FDA, l'europea EMEA i d'altres ens nacionals).

*Aquest cas concret posa sobre la taula els aspectes més foscos de la gran indústria, amb la connivència de les autoritats competents. És una mostra de la necessitat de gestionar adequadament els **conflictes d'interès**, i extremar la **transparència** perquè no resulti compromesa l'objectivitat en l'exercici de professions estratègiques ni la supervisió i control que pertoca als organismes reguladors. En particular, planteja el fenomen de les anomenades **portes giratòries**; el trànsit inadequat de càrrecs entre sector públic al privat, conegut com a pantouflage o revolving doors en la cultura francesa o anglosaxona, respectivament.*

Afer Teflon

Aquest conglomerat és un polímer d'alta resistència a la calor i la corrosió amb múltiples aplicacions industrials, conegut sobre tot com antiadherent per a estris de cuina com paelles i cassoles. L'empresa fabricant DuPont, un imperi agroquímic, coneixia des de la dècada dels 60 del segle passat la toxicitat d'un dels seus components, l'anomenat PFOA o C8. Aquest producte és conegut com un dels "químic eterns" perquè no s'elimina ni es degrada, sinó que roman inalterable en el cos humà i en l'entorn natural. La planta productora a Virgínia occidental va provocar contaminació atmosfèrica i contaminació de les aigües del riu Ohio (on es vessaven directament els residus), que va acabar afectant tota la cadena tròfica. El component tòxic del Teflon (causant de càncer i altres patologies com la colitis ulcerosa), que es va introduir en la majoria de les llars durant molts anys, és present en la sang del 99,7% dels americans i bona part de la població mundial, segons estudis epidemiològics de gran abast. Hi ha múltiples informes científics solvents, com ara l'endegat per la organització *Environmental Working Group*.

La denúncia contra l'empresa fabricant del Teflon per les lesions causades al medi natural i a la salut de persones i d'animals (i per les ulteriors maniobres de distracció) van ser impulsades per l'advocat **Rob Billot**, inicialment assessor empresarial. La seva titànica dedicació va determinar indemnitzacions milionàries per demandes individuals i col·lectives. DuPont va abandonar la fabricació i va traslladar moltes de les seves plantes fora dels EUA. No obstant, sota noves sigles corporatives (DowDuPont), va substituir la marca (ara Chemours) i va bescanviar l'ús del PFOA per un altre component químic, el Gen-X, que es troba així mateix sota escrutini per seus presumptes efectes nocius.

*Aquest episodi de contaminació massiva ens alerta de les **estratagemes** d'enginyeria jurídica i comercial d'algunes empreses per minimitzar les responsabilitats i per continuar fent negoci malgrat el perjudici per a la salut o l'entorn natural.*

Moltes de les noves plantes d'empreses sota sospita es traslladen fora d'Europa i dels EUA i creix la seva implantació en zones amb menys contestació social, dèficits de regulació i controls més laxes.

Afer PG&E

L'acumulació de persones malaltes de càncer en la localitat de Hinkley (EUA) va fer sospitar **Erin Brockovich**, administrativa en una companyia asseguradora. Va identificar la presència de Crom en l'aigua de boca dels veïns de la fàbrica *Pacific Gas and Electric* (GG&E) i va albirar el seu potencial cancerigen, raó per la qual va denunciar la companyia. L'acció li va valdre l'enfrontament amb als treballadors de l'empresa i amb molts veïns de la localitat que, directament o indirecta, se'n beneficiaven. La seva obstinació va portar a la condemna de la productora gasista per emmalaltir 600 persones, amb una indemnització total de 333 milions de dòlars. Des de la dècada de 1990 Brockovich lluita per una política de l'aigua íntegra i segura.

*El també conegut com "afers Brockovich" posa al centre del debat l'assetjament que pateixen els alertadors i les **complicitats**, de tot ordre, que se susciten al voltant d'interessos particulars en economies degradades. La persecució mediàtica a què l'activista està sotmesa des que va encetar la batalla contra la contaminació de l'aigua, per part de certa premsa groga i mitjans afins a interessos comercials, s'estén a la vida personal.*

*L'afany de minar la **credibilitat** i la reputació de la persona alertadora és un patró clàssic que es replica en la major part de casos mediàtics.*

Afers Tabacaleres

El reconeixement de la presència d'additius cancerígens al tabac és un dels principals triomfs dels consumidors en la història contemporània i una fita d'èxit en el fenomen del *whistleblowing*. **Jeffrey Wigand** va ser el bioquímic, a sou de l'empresa tabaquera Brown & Williamson (filial de British American Tobacco, BAT), que el 1996 va denunciar com s'introduïa en les cigarretes amoníac i altres substàncies químiques com la cumarina i aromatitzants similars, per tal d'incrementar els seus efectes addictius i augmentar-ne el consum. Wigand va provar d'aturar aquesta pràctica nociva perquè era conscient del "dany col·lateral" que podien causar. Ho va fer des del seu càrrec de vicepresident d'inversions i desenvolupament i el seu gest de responsabilitat social li va costar la feina, a més d'amenaques perquè no fes pública la informació. El contracte de confidencialitat que havia signat —un blindatge habitual en companyies de tota mena, especialment en el sector farmacèutic i petroquímic— preveia la pèrdua de la indemnització per acomiadament i de la cobertura sanitària, a més d'una demanda civil amb reclamació de danys i perjudicis (repercussions particularment oneroses als Estats Units). Aquestes represàlies no van aturar la denúncia pública, mitjançant el periodista **Mike Wallace** al programa *60 minuts* de la CBS i el *Wall Street Journal*. La gesta es va traduir en un seguit de demandes en cascada per un total de 368.000 milions de dòlars per a les persones afectades.

*L'exemple és paradigmàtic del mal ús de la **confidencialitat** per desincentivar la denúncia. El **secret comercial** es troba protegit, tant penalment (article 278 del Codi Penal espanyol) com civilment, a l'empara de la Llei de secrets empresarials 1/2019. Les mesures de salvaguarda s'orienten, grosso modo, a preservar el valor competitiu en el mercat i es projecten sobre la obtenció il·legal de la informació, la seva cessió inconstentada o divulgació il·legal i l'ús en benefici propi. De cap manera poden donar cobertura a accions criminals, la qual cosa explica perquè aquesta mena de pactes i compromisos han de considerar-se nuls, essent convenient que els Estats legislin en aquest sentit de manera explícita.*

*També queda palesa la freqüent connexió de la denúncia amb la llibertat de premsa; l'aliança entre alertadors i mitjans de comunicació quan els periodistes els ofereixen el seu suport i actuen com a **facilitadors**.*

Afer Pròtesis mamàries

El Tribunal Suprem va absoldre, en la sentència 5700/2013, un cirurgià plàstic (identificat com a **Eloy**) que havia prestat serveis professionals per a Corporació Dermoestètica, per haver denunciat (davant la Fiscalia i la Conselleria de Sanitat de la Generalitat valenciana) que els implants mamaris no es corresponien amb les dades proporcionades a les clientes. Va acompanyar la *notitia criminis* de documentació mercantil de les pròtesis, contractual sobre el servei mèdic i de l'historial clínic de les pacients. La sentència esmentada va anular en cassació el previ pronunciament condemnatori, per descobriment i revelació de secrets, de l'Audiència Provincial de València. El Suprem considera, en darrera instància, que les implicacions per a la salut de les pacients han de prevaldre sobre la protecció de les dades personals i la confidencialitat a què obligava el conveni subscrit amb la corporació contractant.

*El nucli del raonament legal és la consideració de que denunciar un delictes no pot generar **responsabilitat penal**, la qual cosa ve ratificada a dia d'avui per la Directiva europea de protecció de les persones informants d'infraccions del Dret de la Unió. La tesi anteriorment comentada s'avança a l'estela de la regulació europea i interpreta la legislació interna a la llum d'una cultura jurídica favorable a la denúncia. En concret, a l'empara de la obligació genèrica de denunciar un delictes (d'estafa i contra la salut pública) i la obligació especial que ateny als facultatius conforme a l'article 262 de la Llei d'Enjudiciament Criminal. Un altre aspecte d'innovació per part del tribunal és que declina aprofundir en aspectes de **motivació** personal, com la venjança, per centrar-se en l'esforç d'escatir la veritat.*

Afer Acuamed

Les enginyeres **Gracia Ballesteros y Azahara Peralta** van ser pressionades per directius de l'empresa pública en la qual prestaven els seus serveis per tal de realitzar actes irregulars, a la qual cosa es van negar i van ser represaliades. Van patir assetjament laboral i van ser injustament acomiadades, circumstàncies reconegudes per diverses instàncies judicials.

La seqüència esglaonada de la seva denúncia és exemplar ja que, primerament, van denunciar internament i amb posterioritat van acudir al Ministeri competent i a la Fiscalia anticorrupció.

A més d'informar de suborns, tràfic d'influències i malversació de cabals públics van alertar sobre la dimensió de risc per a la salut pública derivat dels treballs inadequats de descontaminació de l'embassament de Flix (Tarragona).

Podem considerar-lo un cas prototípic per circumstàncies extremes, com ara que les denunciants siguin expulsades del seu lloc de treball mentre que els responsables segueixin en actiu en una empresa pública. La bona notícia és la seva reincorporació, amb aval judicial.

*A l'**assetjament laboral** s'hi afegeix la denúncia penal (van acabar sent acusades, al seu torn, per prevaricació). Es tracta d'un patró plenament*

compatible amb el que podem denominar **assetjament processal**, consistent en la persecució judicial (en via civil i/o penal) per atemorir i desincentivar les alertes.

*L'ús de la llei com arma de guerra (**lawfare**), a que es fa referència en els casos de judicialització de la política —sobre tot mitjançant acusacions infundades de corrupció per part d'adversaris polítics— és perfectament transposable a d'altres casos en què el dret es posa, injustament, al servei dels poders fàctics per consolidar l'asimetria.*

El nou consens normatiu

La Directiva (UE) 2019/1937, relativa a la protecció de les persones que informen de la infracció dels drets de la Unió, representa un punt d'inflexió en la situació de les persones alertadores i en les expectatives de revertir la situació de vulnerabilitat en què avui es troben, en termes generals. És un punt de partida per atorgar als potencials informants d'alternatives al silenci veritablement segures.

Entre els aspectes més destacats d'aquest nou punt de partida hi trobem resposta a algun dels aspectes assenyalats en l'anterior ressenya de casos seleccionats.

En aquest sentit, la norma europea⁴ :

- Es projecta sobre un **ampli ventall** de revelacions, sovint relacionades entre sí, que inclouen la salut pública, juntament amb els serveis financers, la seguretat dels productes i el transport, la seguretat nuclear, la protecció dels consumidors i la protecció de dades, com també la contractació pública.
- Es circumscriu a l'**entorn laboral**, interpretat de manera àmplia, que inclou el personal laboral contractat, però també el personal voluntari, així com tots els que intervenen en la cadena de subministrament: proveïdors, accionistes o clients.
- Atorga protecció a les persones alertadores, a **terceres persones** relacionades (companys i familiars) i a les **facilitadores**.
- Permet la **divulgació pública**, és a dir el fet de posar la informació directament a disposició del públic, en determinats supòsits: la inoperància de la denúncia (quan s'hagi denunciat per canals interns o externs i no s'hagin pres les mesures apropiades en el termini corresponent) o la urgència de la reacció (quan hi ha motius raonables per pensar que la infracció pot constituir un perill imminent o manifest per l'interès públic, en cas d'una emergència o de la causació de danys irreparables). També contempla les situacions de feblesa del sistema de protecció (quan hi ha risc de represàlies o escasses possibilitats de que es doni un tractament efectiu a la denúncia, ateses les circumstàncies particulars del cas, com ara la ocultació de proves

4. Podeu consultar la Guia ràpida sobre la Directiva, elaborada per l'Oficina Antifrau:

<https://www.antifrau.cat/sites/default/files/Documents/Recursos/Directiva-proteccio-persones-informin-infraccions-dret-unio-guia-rapida.pdf>

o la connivència de l'autoritat amb l'autor de la infracció o d'altres persones implicades).

Aquest nou marc normatiu representa, sens dubte, un gran pas cap a un règim de protecció més homogeni i equilibrat. Des d'aquest reconeixement, un ampli ventall d'entitats de la societat civil —com ara Transparency Internacional o les aplegades sota el paraigua del projecte RECORD (*Reducing Corruption Risks With Data*)— han saludat l'aprovació de la regulació europea. Entre els encerts hi ha la seva aplicació al sector públic i al sector privat; la interpretació extensa del context laboral; la interpretació del requisit de la bona fe del denunciador, entesa com la creença raonable en la veracitat de la denúncia; la descàrrega de responsabilitat de la persona que informa (mitjançant el mecanisme d'inversió de la càrrega de la prova); la delimitació del principi de confidencialitat; i la generalització dels canals de denúncia, amb l'anonimat com a possibilitat ben plausible (que es deixa, no obstant, a criteri dels Estats).

Cal recordar que l'establiment d'un llindar mínim homogeni de protecció per a tots els Estats Membres és una de les bondats de la Directiva però que, precisament per ser una *norma de mínims*, els Estats són lliures d'ampliar la protecció. En aquest sentit, actors rellevants de la societat civil reclamen:

- **Ampliar la protecció** per a tothom qui denuncia, més enllà de l'entorn laboral.
- Procurar la **protecció en tots els fronts**, inclòs un suport econòmic suficient i altres incentius en l'ordre laboral o d'acompanyament psicològic.
- Garantir de manera clara la **llibertat de canal**: intern, extern o revelació pública. Cal tenir present, per aquesta darrera modalitat, el potencial de les xarxes socials per compartir i magnificar les alertes. Alhora, resulta especialment oportú advertir de les possibilitats de monitorització, control i censura dels fluxos d'informació que les noves tecnologies atorguen als poders autoritaris i que es poden generalitzar aprofitant situacions d'excepció.
- Comptar amb **canals de denúncia** que siguin: senzills (pel que fa a la seva usabilitat), útils (quan a la gestió eficaç, associada a una resposta prompta, certa i proporcional) i segurs (en les seves diverses modalitats: oberta, confidencial o amb reserva d'identitat, i anònima).
- Promoure una **cultura favorable** a la denúncia en tots els àmbits (laboral, administratiu, judicial), amb accions que contemplin tota classe de reconeixements (no només els incentius econòmics), accions adreçades als mitjans de comunicació i treball específic en educació i formació.